

ЕКОНОМІЧНА ПРАВДА

Експертна дискусія

«Післявоєнні реформи: чи є шанси на цивілізаційний стрибок?»

30 серпня 2022 року Центр соціально-економічних досліджень CASE Україна провів дискусію на тему «Післявоєнні реформи: чи є шанси на цивілізаційний стрибок?». У ній взяли участь перша віце-прем'єр-міністр України – міністр економіки України Юлія Свириденко; польський політик і економіст, колишній віце-прем'єр-міністр і міністр фінансів Польщі Лешек Бальцеревич; заступник прем'єр-міністра і міністр фінансів Словаччини у 2002–2006 та 2010–2012 роках Іван Міклош; шведський економіст Андерс Аслунд; професор Цюрихського університету прикладних наук Крістофер Хартвелл; професор аналітичного центру Брейгеля Марек Домбровський; модерував захід виконавчий директор CASE Україна Дмитро Боярчук.

Публікуємо ключові тези дискусії, а також стислий переказ доповідей спікерів.

Основні тези

- *Десять кроків для економічних цілей післявоєнних реформ: оптимальний розмір для уряду; збільшення ролі малого та середнього бізнесу; скорочення надмірного регулювання держави; верховенство права; стратегія експертного зростання; інтенсивні капіталовкладення у виробничі потужності; створення додаткових логістичних потужностей; розвиток соціальних послуг; безпекове середовище за рахунок зниження військового збору.*
- *Треба дослідити джерела регулювання всіх програм і скасування впливу політичних інтересів. Потрібні радикальні реформи для прискорення довгострокового зростання української економіки.*
- *Одна з передумов інтеграції до ЄС – політичні критерії та демократія.*
- *Ключ до залучення прямих іноземних інвестицій – захист приватної власності. Важливо, як буде використано гроші з Фонду відновлення, тому що буде багато коштів з офіційних джерел, приватних фондів, міжнародних фінансових установ. Потрібна прозора система регулювання.*
- *Основні напрями – макроекономічна стабільність, власність і повна економічна свобода.*
- *Мікроекономічні та структурні інституційні реформи передбачають три конкретні напрями: виведення держави з економіки, конкуренція, право на власність – землю.*
- *Для реформ в Україні є два аспекти вимірювання: один – макроекономічний, як уникнути фіскальної кризи та кризи платіжного балансу в найближчі місяці, це має передбачати досить розумне внутрішнє управління; другий – економічно-інституційний, а саме наскільки централізоване командування має керувати економікою воєнного часу.*
- *Посткандидатські умови Єврокомісії стосуються гілки уряду, форми державного управління, боротьби з корупцією, інших речей, які стоять на порядку денному вже кілька років і мають бути доведені до кінця.*

Переказ дискусії (відео повної дискусії [за посиланням](#))

ЕКОНОМІЧНА ПРАВДА

- Сьогодні у нас справді важлива панель, під час якої ми будемо обговорювати ситуацію в Україні та післявоєнні реформи. Отже, передаю слово нашому спеціальному гостю – Юлії Свириденко, першому віце-прем'єр-міністру України – міністру економічного розвитку і торгівлі України. Будь ласка, раді почути вашу позицію.

Юлія Свириденко

Дякую, вітаю всіх. Насправді це велика честь брати участь у такій панелі, вести дискусію і обговорювати питання, яку економіку ми будемо. Це нагальне питання для всіх українців, які вірять, що ми можемо побудувати процвітаючу країну у післявоєнний період. Основна мета – зробити те, що ми називаємо потрібним стрибком від нашої економіки, що розвивається, до розвинутої економіки. Коли ми говоримо про економіку, маємо на увазі наш ВВП менше 4000 дол. США. Якщо ми зробимо цей потрібний стрибок, ми зможемо досягти 12 000 дол. США на особу, а на практиці це означає, що, ймовірно, ми створимо так зване українське економічне диво.

Отже, за будь-яким із типових правил це близько 7% зростання впродовж тривалого періоду. Ми віримо, що економічні правила можуть стимулювати та виконувати нашу соціальну місію як уряду щодо створення рівних можливостей для українців, щоб забезпечити більше показників, доступну медичну допомогу та абсолютну безпеку. Підприємництво може бути рушієм економічного зростання, а отже, основне джерело економічних цілей – економічна свобода. Економічна свобода – це основне джерело економічного руху. Радянські часи показали нам, що бізнес і влада протилежні своїй економічній суті. Навпаки, що менший уряд, то більший приватний бізнес в економіці.

Ось чому ми розробляємо **10 кроків** щодо того, як ми хочемо досягти економічних цілей для України в наступних періодах.

Перший – оптимальний розмір для уряду. Ми перерозподіляємо через бюджетну підтримку близько 40% ВВП. Цей рівень можна порівняти з розвинутою економікою, яка становить менше 3% ВВП на рік. Ось чому бізнес не отримає більше, якщо він не інвестуватиме в нашу економіку. Нам варто зменшити відсоток ВВП, який проходить через органи всіх рівнів. Ми повинні зменшити цей фіскальний відсоток ВВП з 30–35% до 20% у наступні десять років.

Другий – збільшення малого та середнього бізнесу. Нам потрібно перебудувати структуру української економіки, де основний внесок мають робити малі та середні підприємства. Польща, Чехія, Велика Британія та Сполучені Штати – чудові приклади досягнення цього. Нам потрібні мільйони, щоб Україна займалася різною нейродіяльністю. Нас як уряд треба називати новою національною ідеєю для України, безпрецедентно надаючи програми для малих і середніх підприємств, щоб заохотити їх до створення та розширення. Участь у такій програмі користується великим попитом у нашій країні.

Третій – нам потрібно скоротити відносини. Маємо припинити вдавати, що кожен аспект життя нашої країни під контролем, це безглуздо і не дає волі народу. Надмірне регулювання може породити корупцію, тому ми пропонуємо триетапну філософію тлумачення. Ви можете робити все, що завгодно, доки це не стане чинити насильство над іншими людьми та загрожувати суспільству. Ми як уряд почали масову дерегуляцію ще під час війни. Ми перетворили понад 500 процедур авторизації на Декларацію принципів. Кабінет міністрів вніс проект закону про скорочення ліцензій до грудня.

ЕКОНОМІЧНА ПРАВДА

Наступний **четвертий крок** – піти у Верховну Раду і подивитися, як будуть голосувати за важливі для нашого бізнесу закони. По-перше, треба встановити верховенство права під час застосування стандартів правозастосування FDIC. Отже, що нижчий ризик країни, то вище потрібна норма прибутку і то більше потенційних інвестицій, які можуть прийти в Україну.

П'ятий – стратегія експертного зростання. Досягти вищого показника ВВП минулого 2021 року в 200 млрд дол. США. Звичайно, війна серйозно загальмувала тенденцію до зростання і тепер ми повинні відновити сили за рахунок розвитку промислової переробки. Зараз, якщо подивитися на цифри, експорт становить 75% сировини і 25% економічного зростання. Ми повинні змінити владу і змінити ціни. Ми будемо експортувати до 25% сировини і 75% готової продукції. Для нас це стало важливим питанням, коли ми зрозуміли, що потрібно фізично зменшити обсяги експорту без втрати доходу. Тож один зі шляхів – розвивати промислову переробку, нічого іншого.

Шостий – інтенсивні капіталовкладення у виробничі потужності. Десятиліттями в Україні постійно не вистачало інвестицій, і ми оцінюємо, що в наступні п'ять років маємо досягти щонайменше 35% ВВП. Тому ми запрошуємо бізнес розвивати ті ідеї, які ми як Міністерство економіки розробили в нашому меню. Це інвестиційне меню ми представили під час конференції в Лугано, яка охопила більш як 600 проектів на 400 млрд дол. США. Потрібно розвивати ці бізнес-ідеї та пропонувати спільний підхід до іноземних інвесторів.

Сьомий – нам потрібно створити додаткові логістичні потужності. Це має ключове значення для промислової економіки. Широкомасштабна приватизація ще більше зменшить роль уряду через вихід державних підприємств за допомогою приватизації. Перехід державних підприємств у приватну власність є ще одним поштовхом для кращого економічного зростання в Україні. Почалася приватизація малих і середніх підприємств. Ми будемо вносити зміни, щоб мати змогу прискорити цю процедуру й отримати додаткові джерела для покриття дефіциту нашого бюджету.

Дев'ятий – розвиток соціальних послуг через ВВП. Громадське партнерство – це чудова можливість для соціальної сфери. Ефективне державне фінансування, приватний капітал зменшаться, витрати зростуть, а рівень послуг стимулюватиме зростання. Враховуючи масштаби соціального сектору та переміщення інфраструктури під час війни, я вважаю, що це лише одна з причин, чому ми можемо відновити соціальну інфраструктуру нашої країни.

Десяте, що має почати працювати, – це прорив у військовій реактивній техніці. Далі будемо розвиватися, щоб знизити військовий збір. Це настільки зрілий підхід і дуже перспективна сфера, безпека буде для України питанням номер один у всіх секторах. Тому військовий збір – важлива річ.

Отже, підводячи підсумок, хоча світ переживає велику загрозу, я бачу Україну як сучасну стійку підприємницьку економіку, яка готується зробити свій потрібний стрибок до розвинутої економіки за 10 років.

- Дуже дякую, ми цінуємо ваші думки, думаю, що це основа післявоєнних реформ. Хотіли б почути відгук і, можливо, запитання.

Лешек Бальцерович

У мене не так багато коментарів, бо вважаю, що передусім варто зосередитися на методології. Я думаю, є **дві основні проблеми**.

Ми впевнені, що Україна переможе і війна припиниться, але ми повинні думати про економіку у світі. **По-перше**, економіка ніколи не працює, є певні реалістичні домовленості. **По-друге**, які реформи можливі у світових умовах? Недостатньо сказати про повсякденну потребу окремої програми, потрібно дослідити джерела регулювання всіх програм і як скасувати джерела регулювання через політичні інтереси. Чи однакові цілі переслідують під час приватизації? Отже, перший етап – це світ і що робити, щоб виграти війну та одночасно провести реформи. Бажання робити те, що не потрібно, тому що може бути спокуса виправдовуватися, центристський момент і спрощені домовленості, які не потрібні. **Це перша проблема**.

По-друге, дозвольте мені сказати кілька очевидних речей про перший діагноз. Після здобуття незалежності Україна не надто наближалася, дуже-дуже повільно. Почати треба з того, що цього не було. Тож я не кажу, що ми маємо відкрити Америку, але ми маємо вийти на перший рівень, перший рівень продуктивності інвестицій у зайнятість. Є різні фактори, які ми назвали системно інституціоналізованими, і їх багато. Тому потрібно підвести підсумки, немає потреби повторюватися. Як одне з ключових слів – Україна поки що зазнала економічної невдачі і їй потрібно надолужити втрачений час, зробивши висновок, чому так сталося.

Як тільки ми це зробимо, ми повинні подумати про відправну точку для радикальних ліберальних реформ після війни. Тому потрібно намалювати потенційну ситуацію після війни. Метод народних вихідних позицій. Ми повинні вказати, якою буде потенційна ситуація після закінчення війни. І ще одне, дивлячись на діагноз Комісії, задовільні економічні показники і незалежність України у світі повинні починатися. Я не дивлюся на країни світу, які опинилися в подібній ситуації і успішно провели реформи. Україна може вчитися в інших, але непросто сказати, що потрібно зробити.

Міністр економіки згадав масову лібералізацію, приватизацію, фіскальну дисципліну та ін. А як щодо решти радикальних реформ? Незалежно від того, чи вдасться їм збалансувати політичний процес в Україні. Я не передаю політичну мету, я також маю на увазі бізнес, великий бізнес, пов'язаний політично. Основним напрямом реформ було б прискорення довгострокового зростання української економіки. Тоді можна було б дивитися на розстановку політичних сил. Варто подумати, як це змінити.

На завершення скажу, що українці проявили неймовірний патріотизм у захисті нації. Треба запускати реформи, і ті, хто підтримує захист України від путінської агресії, повинні розуміти, що це питання комунікації. Патріотизм зараз полягає в тому, щоб змінити розстановку сил, щоб Україна росла і була економічно сильнішою, і завдяки цьому Україна стане сильнішою у військовому сенсі.

- Іване, ви багато років проводите в Україні над багатьма проектами. Буду радий почути вашу думку та вашу позицію, будь ласка.

Іван Міклош

По-перше, я згоден з Лешеком, що це доречний час для занепокоєння. Дуже важливо, чим ця робота закінчиться, вона не створює нових нестабільностей і проблем. Бо економічні

реформи неможливі ззовні без політики. Дуже важливий момент: Україна є країною-кандидатом до Європейського Союзу і це буде проблемою під час роботи. Має бути певна централізація покриття і використання цього покриття для успіху перемоги в роботі.

Після завершення роботи, звісно, потрібно буде зменшити концентрацію, тому що **одна з передумов інтеграції до ЄС – політичні критерії та демократія**. Це буде успіхом у створенні неодмінної частини чи передумови успішного економічного, корпоративного права. Я вважаю, що ми маємо хороші приклади в Румунії, де на початку 90-х відбувся переривчастий перехід, але тоді інтеграція зіграла дуже важливу роль у просуванні важливих частин вперед. Це може відбутися і в Україні, але я бачу тут небезпеку, бо якщо владу зосереджено в руках чиновників, які не виконують своєї роботи, то не так легко повернутися до нормального демократичного світу. Це один пункт.

Мушу сказати, я п'ять років провів в Україні і побачив це на початку висування Зеленського на виборах. Це був справжній реформаторський шторм, що сприяв сильному розвитку, але потім цих реформаторів прибрали і замінили. Багато лояльних адмінів не можуть сказати, що їм подобається. Є ризик «ручного управління» в країні, це ризик на майбутнє. У переліку цих десяти кроків, які Юлія згадала, безперечно, вони правильні, в ліберальному сенсі дерегуляція та приватизація будуть дуже важливі з поверненням макроекономічної стабілізації та збільшенням капітальних інвестицій. Безумовно, це необхідний підхід. Однак програма, звичайно, ключова програма, гра довіри, довіра інвесторів, довіра партнерів і глобальна роль у цьому сенсі повинні залишатися незмінними. Капіталовкладення, справді знадобиться суттєве збільшення інвестицій в основний капітал. Наведу дві цифри: з 2016 до 2020 року загальні інвестиції в основний капітал становили 15.9%, скажімо, 16% ВВП. Потрібно, як уже було сказано, мати 30 чи 35%. Частка інвестицій в основний капітал у ВВП перевищує 25%, тобто я буду вважати, що якщо у нас буде 30–35%, це буде чудово. Це означає, що нам знадобиться щонайменше 26 млрд дол. США щороку, якщо взяти ВВП, звісно, з 2020 року. Він просто не може бути покритий з внутрішніх джерел або державних чи комерційних внутрішніх послуг, що означає залежність від прямих іноземних інвестицій. Звичайно, **ключ до цієї форми правової держави – захист приватної власності**. Ми знаємо і бачимо, що реформи в цій сфері теж відбуваються. Прогрес є, але цей прогрес недостатньо сильний. Потрібно буде досягти набагато більшого в цій сфері.

Одна з пропозицій – створити справді нову систему регулювання, чого неможливо досягти за кілька років. Та якщо є справжній намір, справжній інтерес, якщо є реальні три-чотири кроки, тоді можливо впевнено діяти. У цьому сенсі **важливо, як буде використано гроші з Фонду відновлення, тому що буде багато грошей, звичайно, з офіційних, приватних джерел, міжнародних фінансових установ**. Це велика можливість, але також і велика небезпека, якщо кошти не буде використано у прозорий спосіб. Якщо ці гроші не будуть прозорими та ефективними, то це лише підтвердить загальний образ провалу.

- Андерсе, прошу, поділіться вашими думками.

Андерс Аслунд

Хочу привітати Юлію Свириденко з чудовою доповіддю. Це важливі принципи, які демонструють чітку спрямованість. Я думаю, що ми всі поділяємо та підтримуємо ваші думки. Я вважаю важливими три кроки – **макроекономічна стабільність, власність і повна**

економічна свобода. Економічна свобода України хитка. Має бути більше свободи, оскільки держава не може все надто контролювати.

Ви хочете мати від 30 до 35% ВВП інвестицій упродовж десятиліття. І це мають бути приватні інвестиції, для цього потрібні відповідні умови. Наразі сусідні Словаччина, Румунія та Литва мають близько 35% ВВП державних витрат. Тому опускатися нижче 30% вважаю зайвим.

Я не надто дискутую про те, як діяти під час війни, скоро вона закінчиться, і територія України буде очищена від росіян. Треба обговорювати реконструкцію та вступ до ЄС. Я хотів би бачити дуже сильну роль ЄС. Рекомендації Комісії дають прискорення, і ви краще звітуватимете про кроки вперед, але вже про зроблені. Я сприймаю це як якір у всьому. Та я також вважаю дуже важливим конфіскувати 300 млн дол. США з резервів російського Центрального банку, які зберігаються в ліквідних фондах. Ці гроші має бути використано як воєнні репарації. Найкращий спосіб отримати гроші – через страхування. Це потрібно для управління або панівного звітування про управління грошима, оскільки в іншому разі гроші не надходитимуть. Зрештою, будь-який західний уряд, який конфіскує російські державні гроші, повинен буде довести, як ці гроші було використано. Усе має бути використано належним чином. Дехто вважає, що гроші мають бути пов'язані з Україною. Жодні приватні гроші не прийдуть на ранній стадії для інвестицій. Я трохи стурбований тим, що українські урядовці роками не зможуть інвестувати чи залучати приватні гроші, адже іноземні інвестори боягузи, їх треба переконувати.

Три країни мають досвід у цьому: Східна Німеччина, Естонія та Грузія. Якщо у вас немає верховного суду та конституційного суду, який підтримує добрі норми, буде тиск на судову систему і тоді ви не зможете мати власність. Тому Україна абсолютно нормальна в цьому сенсі, щоб не мати права власності, яке сьогодні мають усі народи держав, це потребує серйозної роботи над правовою основою. Я думаю, що це найважливіша річ. Ну і, звичайно, макроекономічна стабільність і економічна свобода теж дуже важливі.

- Дякую, Андерсе. Крістофере, поділіться своїми думками, і, я сподіваюся, ми матимемо можливість почути реакцію Юлії на ці коментарі та запитання.

Крістофер Хартвелл

Приємно спостерігати за такими ліберальними перспективними думками, які виходять від уряду України. У мене лише кілька коментарів, щось на кшталт застережень. Я сказав би, що одна з речей, про які нам потрібно турбуватися, – це не обов'язково природні економічні наслідки, не обов'язково думати про макроекономічні квоти, цифри чи речі, яких нам потрібно досягти в майбутньому, тому що маємо турбуватися про мікроекономічні та структурні інституційні реформи, як згадував Лешик. Тож для цього, я вважаю, є **три конкретні сфери**, на які ми маємо звернути увагу. Одну з них уже згадували – про **виведення держави з економіки**. Ви блискуче сказали, віце-прем'єр-міністре, про те, що держава не втручається в кожную частину економіки. Я вважаю, що поряд з децентралізацією та продовженням децентралізації, а також реформами в післявоєнній Україні це надзвичайно важливо.

Друга сфера – конкуренція. Це не обов'язково маєтись на увазі централізований державний комітет з питань конкуренції чи антимонопольного законодавства та ін. Ідеться про

створення умов для залучення підприємців до економіки для розмивання влади державних підприємств. Тому приватизація не має особливого значення, коли вона відбувається. Не важливо, які активи відправляють на комбайни. Люди повинні мати змогу конкурувати. Це одна з характерних рис польської історії, я думаю, що це один з успіхів Польщі.

Третій пункт, який я взагалі не чув і який продовжує те, що Андрес щойно говорив, **про власність – це земля**. Знадобилося 20 років, щоб Мораторій на продаж землі, тимчасовий мораторій на продаж землі було скасовано за уряду Володимира Зеленського. Я вважаю, що це велика його заслуга в поєднанні із судовою системою та судовою реформою, потрібною для забезпечення будь-яких прав власності. Як уряд бачить розвиток прав власності на землю в майбутньому? Чи буде більше руху щодо створення ринку землі? Бо це єдиний спосіб отримати все інше, на що здатні підприємці. Лібералізували відбудову своїх земель, щоб фінансовий сектор міг рухатися вперед. Це моє запитання до віце-прем'єр-міністра, дякую.

- Марек, які будуть ваші висновкові зауваження та виправлення?

Марек Домбровський

Хочу відзначити лише дві речі. Давайте будемо максимально прагматичними. Так, ці цілі та повосенна відбудова видаються цікавими. Та я боюся, що зараз набагато складніше завдання – зануритися в управління економікою під час війни, яка триватиме деякий час, якщо не довше. І це має щонайменше **два аспекти вимірювання**.

Перший – макроекономічний, як уникнути фіскальної кризи та кризи платіжного балансу в найближчі місяці, бо це буде справжньою катастрофою для країни. Звичайно, це потребує більше міжнародної допомоги, але я також вважаю, що це має передбачати досить розумне внутрішнє управління.

Другий – економічно-інституційний вимір полягає в тому, наскільки централізоване командування має керувати економікою воєнного часу. Ми знаємо багато історичних винятків, але кожна війна, кожна ситуація різні, і я боюся, що не має достатньо потужних державних можливостей, щоб керувати безперервно, раціонально, централізовано. Деякі процеси, деякі змінні повинні управлятися централізовано, а інші речі можуть бути справді визволенням навіть під час війни та дати більше свободи. Попередні реформи, хоч би як ми їх критикували, все ж були досить суттєвими, особливо з 2014 року.

Європейська інтеграція була сценою, великим дипломатичним успіхом, який проголосив великий кандидатський статус у червні. Я був приємно здивований, що європейські країни прийняли таке рішення. Це буде нелегко, шлях звідси до подальших кроків буде непростим. Ми знаємо з досвіду країн Західних Балкан, що один поглинач отримує статус кандидата, а другий – справжні переговірні нотатки. Македонія чекає вже 17 років. Тому в інтересах України рухатися вперед. Я дивлюся на рішення Єврокомісії, яке потім схвалили Європа і Франція, це найменша умова, редагована для початку переговорів. Для мене це не дивно, бо практично більшість з цих умов мають інституційний характер або не обов'язково економічний. Реформи торкнуться гілки уряду, форми державного управління, боротьби з корупцією, інших речей, які на порядку денному відбуваються вже впродовж кількох років.

- Юліє, знайдете одну-дві хвилини для реакції, коментаря чи відповіді?

ЕКОНОМІЧНА ПРАВДА

Юлія Свириденко

Дякую всім за ваші відгуки. Ми розглядаємо економіку та етапи, які тривають, зараз і для повоєнного відновлення. Перед нами як урядом стоїть серйозне завдання, як змусити економіку працювати прямо зараз, і це великий виклик. Застосування інструментів потрібне, щоб український народ був повноцінно залучений до ринку праці. Це означає, по-перше, повернути наших людей з-за кордону. По-друге, залучити їх до різних форм власності через запуск урядових програм. Ми розуміємо: якщо під час війни будуть різні виклики, то в післявоєнний період інші виклики отримають нову хвилю. І, звісно, всі ці реформи мають бути видимими. Усі ці ключові кроки, які я назвала, – це не просто гасло чи щось подібне. Це конкретні політики, які повинні бути розроблені та впроваджені різними секторами та Кабінетом міністрів. Я абсолютно згодна з тим, що попередні реформи потрібно продовжити. Державне управління має боротися з корупцією, судова реформа, права власності пов'язані із судовою реформою – це дуже важливо.

Насправді всі відгуки відповідали нашим цілям і були в списку очікування. Зараз Україна розділена на два фронти – воєнний і економічний. Тому ми розширюємось і боремося на нашому економічному фронті, до якого мають бути залучені всі, хто готовий працювати на Україну, щоб прискорити нашу місію. Збираюся закінчити цю дискусію тим, що всі відгуки відповідають нашим ідеям. Імовірно, ця зустріч додасть деякі моменти, які повинні бути на столі нашого Кабінету міністрів і повинні бути вже зараз, не чекаючи, доки ми почнемо діяти. Я згодна, що деякі важливі реформи потрібно продовжувати. Думаю, найближчим часом ми спробуємо це зробити. Основою є економічна свобода та лібералізація. Свобода, розвиток власності та всі заходи, про які я згадала, – це не просто слова, це точні проблемні програми, які ми намагаємося запустити. Ми маємо показати надзвичайну стійкість, а тепер це як демонічна потреба. Варто продемонструвати цю надзвичайну стійкість і зіграти свою роль у створенні економічного дива.

- Усі пропозиції, коментарі та запитання справді дуже цінні та сильні. Сподіваємося, що їх буде враховано і певним чином відображено в подальших діях.